

Sumem Patrimoni

16 de febrer de 2024

*El patrimoni anònim
de Vic al teu abast*

01

*L'arquitectura
anònima és
el teló de fons
del patrimoni
simbòlic dels
centres històrics.
És aquella que
recull l'essència
del lloc, teixeix
el context i dona
continuitat
i coherència
històrica local*

Ajuntament de Vic

Per què Sumem Patrimoni?

Actualment vivim en un model insostenible. La majoria dels recursos que es fan servir tenen una incidència negativa directa a l'entorn natural, i s'utilitzen de forma global sense tenir en compte el transport d'una banda a l'altra del món.

Estan creixent les alarmes sobre el declivi dels recursos no renovables en una Terra de recursos finits. En la majoria de casos, s'ha trencat l'equilibri de l'ecosistema i no pot restaurar-se per ell mateix. La petjada ecològica de cada acció resulta irreversible en models lineals de producció amb generació de residus i impactes directes.

Per altra banda, cada vegada s'està prenent més consciència de la dependència energètica (a Espanya arriba al 75%) i del canvi climàtic. Aquesta dependència s'agreuja amb la població

És òbvia la necessitat d'un canvi de paradigma cap a un nou model energètic, amb un canvi de mirada on es pensi en l'economia circular, els recursos locals, les generacions futures i la salut

que es troba en situació de vulnerabilitat econòmica, que moltes vegades deriva també en pobresa energètica.

Tots aquests elements qüestionen el desenvolupament actual de l'estat del benestar de les persones, les llars i les ciutats quant a alimentació, habitabilitat, salut i accessibilitat als llocs i béns. La inèrcia actual és guanyar una mitjana del 5% de terreny artificial de ciutat anual per sobre el natural.

És òbvia la necessitat d'un canvi de paradigma cap a un nou model energètic, amb un canvi de mirada on es pensi en l'economia circular, els recursos locals, les generacions futures i la salut.

En el camp de la construcció i en el marc d'aquest canvi de model, reciclar, reduir i reutilitzar són conceptes essencials i inqüestionables. A més a més, sabent que Europa actualment disposa d'11 milions d'habitatges buits, és completament indispensable pensar en rehabilitació i en un mapa de recursos local, amb una tendència creixent d'autosuficiència.

La majoria d'aquests habitatges buits estan localitzats en els centres històrics de la ciutat (a Vic també), on hi ha un teixit urbanístic cohesionat socialment amb riquesa d'usos i comerç, i on es localitza el patrimoni tradicional local. Per tant, la rehabilitació ja no és només una opció sinó que és el model indiscutible a seguir.

Ara bé, la rehabilitació no s'hauria d'entendre com una *tabula rasa*. És a dir, aquest canvi de model no hauria de posar en perill l'arquitectura tradicional del lloc, perquè és la que recull les capes històriques, la diversitat, la

Objectius del projecte

1

Rehabilitació i reutilització com a nova manera de construir

Difusió de la importància del patrimoni tant a nivell tècnic com social

2

3

Arquitectura tradicional com a mapa de recursos locals

Economia circular com a model productiu

4

5

Recursos locals en comparació amb els recursos globals

Arquitectura passiva vers arquitectura amb dependència energètica

6

7

Arquitectura tradicional com a model d'anàlisi

Divulgar el patrimoni invisible en un moment clau de canvi de paradigma

8

riquesa constructiva, la creativitat i l'harmonia del lloc. És el teló de fons dels centres històrics que acompanya el Patrimoni en majúscules. Sense aquest teló de fons el Patrimoni simbòlic perd el context, la continuïtat i la coherència històrica.

Al mateix temps, aquesta arquitectura és un mapa de recursos locals, és a dir, està construïda amb materials dels entorns propers. Construïda des del paisatge i amb el paisatge, amb una lectura antropomorfa del lloc i des de les necessitats vitals. Construir d'aquesta manera implica unes tècniques artesanals i un ofici desenvolupat i perfeccionat al llarg del temps. De manera que cada edifici pot ser un laboratori per aprendre com construir altra vegada amb els materials de l'entorn (tàpia, tova, pedra, calç...), i

Existeix aquest altre patrimoni anònim, que és molt important reconèixer i aportar-li valor perquè al passar desapercbut quan es rehabilita pot acabar desapareixent

al mateix temps és un llibre obert de la història de la ciutat.

Habitualment, quan es parla de patrimoni cognitivament associem aquest concepte a edificis històrics catalogats i habitualment religiosos, palaus o defensius. Però existeix aquest altre patrimoni anònim, que és molt important reconèixer i aportar-li valor, perquè al passar desapercbut quan es rehabilita pot acabar desaparèixer. Aquell patrimoni que teixeix tots els àmbits, que està arrelat a les tradicions i que configura l'essència i la identitat de cada poble.

Totes aquestes reflexions es van dur a terme durant l'elaboració del POUM 2019, i es va elaborar amb una normativa que prioritzés la rehabilitació sobre l'obra nova, la reforma envers l'enderroc, desencadenant la protecció de l'arquitectura tradicional de la nostra ciutat. Aquesta protecció va més enllà del manteniment de la fisonomia de Vic, també és per motius de sostenibilitat i valors mediambientals. Però una normativa i una protecció no és suficient. Cal explicar, difondre i posar a disposició de tècnics, professionals i a la ciutadania en general tota la informació per poder-ho realitzar.

I d'aquesta necessitat d'explicar, difondre i informar va néixer el projecte de Sumem Patrimoni. Per comprendre els petits tresors i petits fragments d'història de la ciutat, i que cada un d'aquests fragments són els que teixeixen la història sencera de la ciutat.

Cada acció sobre aquest patrimoni suma o resta a la globalitat del con-

Com sumem patrimoni?

junt, i per tant és important transmetre una mirada positiva cap aquest, com també transmetre coneixements per saber llegir-lo i respectar-lo. Així doncs, l'objectiu del projecte també és sumar-se a aquest canvi de model més sostenible, construint noves dinàmiques i noves relacions amb el patrimoni anònim de la ciutat, com també establir unes noves bases d'actuació que permetin donar-li perpetuïtat.

El projecte pretén ser una eina que pugui transmetre els valors del lloc, de manera que es pugui comprendre que ser propietari d'un edifici de la ciutat antiga és formar part d'un conjunt, de pertànyer a un tot, i per tant que hi ha l'oportunitat de col·laborar a millorar i preservar aquest patrimoni.

I quins són els valors del lloc? Quins són els punts invisibles continguts en l'arquitectura tradicional de Vic? Què és el que cal fer visible per intervenir o rehabilitar a la ciutat antiga? Alguns dels punts que el projecte de Sumem Patrimoni vol fer visibles són:

✱ L'harmonia dels centres històrics no és el resultat d'una composició estètica a partir d'unes intencions, sinó més aviat és la pretensió humil dels mestres d'obres per construir bé. És el resultat de l'equilibri entre l'ús, la

Cada acció sobre aquest patrimoni suma o resta a la globalitat del conjunt, i per tant és important transmetre una mirada positiva a aquest, com també transmetre coneixements per saber llegir-lo i respectar-lo

tècnica i la bellesa.

✱ L'autenticitat dels elements i el pòsit de les capes històriques. Allò que ha perdurat en el temps, que ens fa activar la nostàlgia. Allò que no es veu però que ho percebem i que ens fa vibrar. La importància de l'autenticitat i de la pàtina, a diferència dels falsos històrics. I la importància també de generar teló de fons amb les noves construccions, sense voler ressaltar ni entrar en competència amb l'arquitectura tradicional.

✱ L'atmosfera del centre històric la generen les textures, els colors, els materials, els detalls i sobretot la incidència de la llum sobre tots ells. Tot aquest conjunt, amb els carrers estrets generen uns sons, unes temperatures, unes olors diferents a altres espais de la ciutat. L'atmosfera del centre històric no es genera només per la història que té i pels seus carrers irregulars, sinó és tot el conjunt que la conforma.

✱ Les façanes són pesants amb obertures normalment allargades amb petits balcons que donen intimitat a l'interior, seguretat i protecció. Les persianes de llibret o persianes de corda donen ombres i llums tènues a l'interior, i al mateix temps plasticitat a l'exterior. A la part posterior dels edificis apareixen les galeries en relació amb els patis interiors a la recerca de verd, llum i sol.

✱ Cada poble, cada ciutat és diferent, té una identitat que s'ha anat forjant amb els anys. I malgrat que podem parlar d'arquitectura tradicional mediterrània, en què s'utilitzen unes mateixes característiques i filosofia,

Desenvolupament

És un projecte que vol arribar a molts àmbits de la societat i per això es divideix en tres potes: de difusió, de recerca i investigació, de formació i aportació de coneixement als tècnics i constructors per tal de crear una nova manera de construir basada en el respecte vers al patrimoni i amb un model sostenible. La comissió de Sumem Patrimoni vetlla per desenvolupar cada una de les parts segons els objectius a aconseguir en cadascuna d'elles.

Difusió

Patrimoni amb mirada de futur

Canviar la mirada cap als edificis buits del centre històric per reutilitzar-los és una manera d'actuar pensant en les generacions futures, tant des d'un punt de vista sostenible com també de la identitat de les persones. És donar permanència a l'ecosistema del planeta Terra i també al de la cultura i la història del lloc. Aquest bloc està organitzat per temàtiques trimestrals. Dins de cada temàtica es publica un article escrit per algun especialista de referència, es realitza una ruta que exemplifica la temàtica i es fa com a mínim una activitat.

Formació

Formar des del nou paradigma

Aquest bloc s'organitza en dos nivells diferents. Un d'ells és l'escolar (primària, secundària), en el qual l'objectiu és generar una mirada positiva al patrimoni anònim, aprendre a mirar els detalls i entendre les diferents capes que se superposen. I a llarg termini, generar un projecte pedagògic. L'altre nivell és professional. És important la transmissió de coneixements obtinguts de manera contínua, assegurant la perdurabilitat de les tècniques constructives del lloc i l'estima del patrimoni. Per això aquest any 2024 s'inicia la formació en mestratge de construcció tradicional.

Investigació

Conèixer, parametritzar i avaluar

Investigar l'arquitectura tradicional existent i caracteritzar els materials i les tècniques constructives utilitzades a Vic, i estudiar el paisatge actual com a font de recursos locals i la viabilitat de tornar a ser utilitzat. Es vol fer una recuperació i coneixement de les tècniques constructives tradicionals, a través de l'elaboració d'un catàleg tècnic i certificat de materials i sistemes constructius tradicionals.

cada lloc té un llenguatge diferent en funció del clima, els materials de l'entorn...

✱ L'escala i la proporció és un aspecte

de l'arquitectura que ens fa intel·ligible l'edifici. No parlem de dimensió com una mesura objectiva, sinó com aquella unitat que estableix la relació

entre les diferents coses. És la idea de com ens relacionem persones i edificis, o entre els mateixos edificis. Per treballar al centre històric, és important entendre l'escala del lloc, l'escala dels carrers, de les altres edificacions, dels detalls, de les obertures. Cal que els projectes es pensin des de l'escala de la ciutat i no des de la dimensió de les coses o les tendències.

✱ Els materials parlen del lloc, de l'entorn, d'una identitat paisatgística. El mestre artesà ens parla de coneixement de la matèria i del saber fer. La matèria té unes limitacions constructives que el mestre sap. Les condicions econòmiques i socials parlen de l'arquitectura habitual, domèstica, viva perquè està habitada. Per tant, la forma, l'estètica final no és lliure, està condicionada per tot aquest context.

Amb tots aquests aspectes invisibles i molts d'altres presents en la ciutat antiga, el fet d'habitar en aquests espais és diferent que en un habitatge nou. L'habitar es converteix en viure en una dimensió en què els sentits estan desperts a la percepció constant d'estímul subtils que desperten una sensibilitat diferent.

Des del departament de Territori de l'Ajuntament de Vic amb la regidora

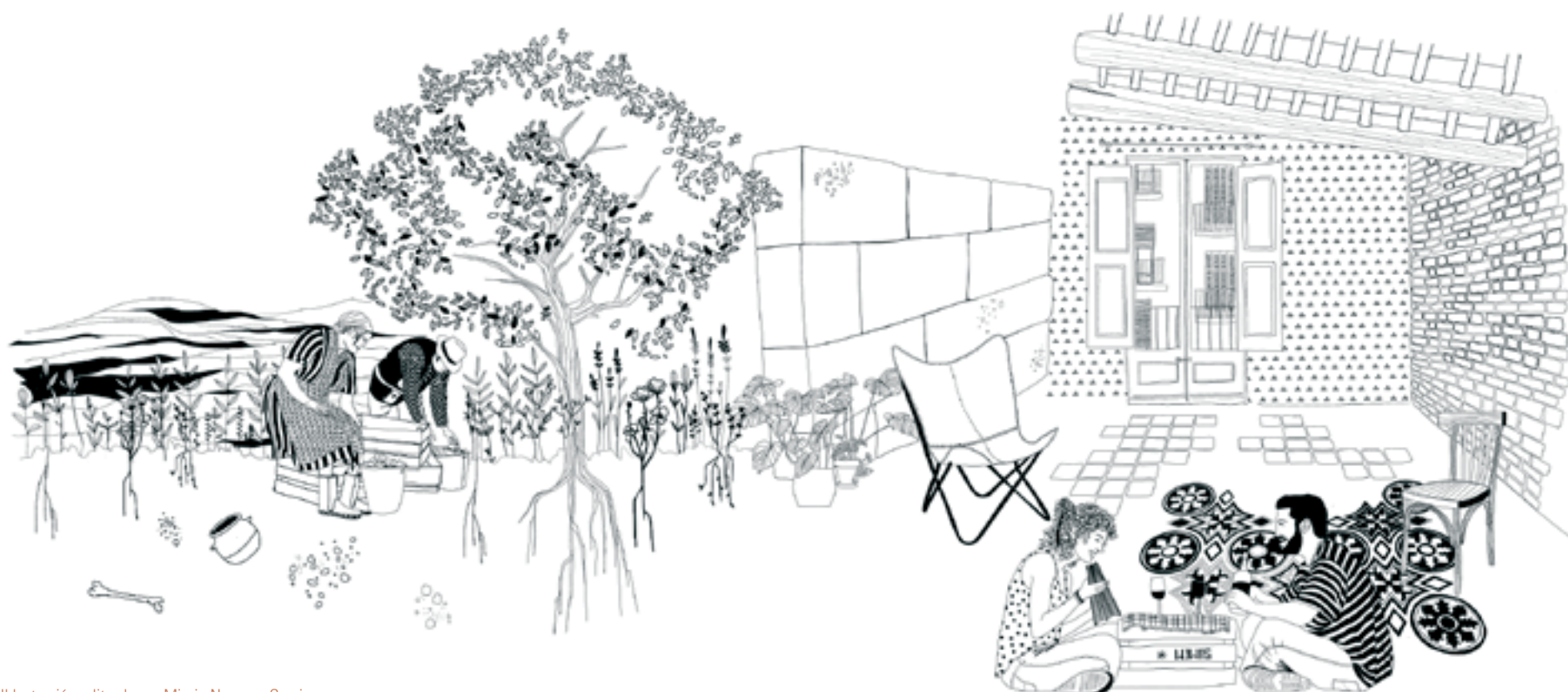
Des del departament de Territori de l'Ajuntament de Vic es va decidir donar resposta a totes aquestes inquietuds i es va crear el 2022 el projecte de Sumem Patrimoni

Fabiana Palmero al capdavant es va decidir donar resposta a totes aquestes inquietuds i es va crear el 2022 el projecte de Sumem Patrimoni per poder vehicular els objectius i donar resposta a les necessitats.

Es considera que per a un bon funcionament del projecte, aquest ha de ser transversal i ha de formar xarxa amb diferents col·lectius ja actius, i per això es busquen sinergies per anar teixint complicitats. L'Ajuntament de Vic, ara amb l'actual regidora d'Urbanisme Ester Coma, segueix essent qui lidera el projecte de Sumem Patrimoni però s'executa des de molts vessants diferents i amb la col·laboració i ajuda d'altres ens.

Es vol arribar a molts àmbits de la societat i per això es divideix en tres grans branques: la de difusió, la de recerca i investigació, la de formació i aportació de coneixement als tècnics i constructors per tal de recuperar una manera de construir basada en el respecte vers al patrimoni i amb un model sostenible.

Durant el 2023 s'ha treballat bàsicament en la branca de difusió, el 2024 s'iniciarà la branca de la formació amb un mòdul de ceràmica i terra dins del programa del curs de mestratge en construcció tradicional en col·laboració amb l'associació Greta, que porta més de 10 anys impartint aquest curs. La voluntat de la comissió de Sumem Patrimoni és que cada vegada més gent se sumi a col·laborar en el projecte, de manera que es vagi consolidant i gairebé funcionant per ell mateix. Tothom que tingui propostes són benvingudes.

Il·lustració realitzada per Mireia Noguera Garcia

Arquitectura tradicional com a mapa de recursos locals

Repensant el passat com a idea de futur

Toni Gironès, *arquitecte*

Habitualment, s'utilitza el terme *patrimoni arquitectònic* per referir-se a aquelles construccions que se'ls atribueix un valor excepcional, o bé perquè il·lustren algun període de la història, o bé perquè estan considerades obres mestres de l'enginy humà, i que en el seu moment foren construïdes per encàrrec de les minories dominants. Formal, acadèmica, culta o d'autor són alguns dels adjectius emprats per descriure la seva procedència. El centre històric de Vic, de gran riquesa arquitectònica i cultural, té un conjunt medieval de cabdal importància amb la plaça Major com a element característic, a més de molts edificis d'arquitectura modernista i d'altres elements destacats de períodes com el romànic, el gòtic o el barroc. Però en el centre històric o fins i tot més enllà del mateix i d'aquest tipus de construccions patrimonials, altres arquitectures i configuracions urbanes se'ns mostren amb grans valors.

Arquitectures on les relacions vinculades amb l'habitabilitat i establertes entre els seus diferents elements

Teulats del centre històric de Vic, la catedral, la plana i la serralada. FOTO: Fernando Alda

han estat sempre produïdes a partir de criteris funcionals, i en cap cas ni formalment ni especialment condicionades per criteris simbòlics i compositius.

En determinats casos, aquestes són arquitectures com a resultat i conseqüència de la necessitat i de l'escassetat de recursos, i que alhora sempre han transformat l'excedent tant material com de condició de lloc en possibilitat. Són de proximitat pel fet que han estat realitzades amb materials propers producte dels processos derivats de la transformació del medi, i òptimes en la seva resolució, ja que han anat emprant tècniques

És l'arquitectura tradicional com a mapa de recursos locals la que dona gruix a la ciutat i, alhora, context i significat a l'arquitectura patrimonial i catalogada

molt essencials, senzilles i austeres, que s'han anat perfeccionant per decantació en el temps.

En aquest sentit, val a dir que el

medi o condició de lloc constitueix la matèria primera sobre la qual assentar el fet d'habitar, i, alhora, les construccions amb els seus espais de relació, materials i tècniques constructives, el mitjà a partir del qual realitzem aquesta adaptació al medi.

Precisament el verb *habitar* com a vertader sentit de l'arquitectura és el que ha transitat en el dia a dia del patrimoni vital de la nostra espècie construint un determinat context en el qual el clima, la topografia i la vegetació hi juguen un paper cabdal, però també les diferents relacions entre les dimensions social, política, econòmica i sobretot ecològica.

ACCIONS

Fira de l'energia i la construcció sostenible

17, 18 i 19 de febrer de 2023
Recinte Firal El Sucre, Vic

Acció de:
Fires i Mercats de l'Ajuntament de Vic

Darrere del terme *materials*, els investigadors d'AE & CC consideren tota la cadena de la seva producció i ús per construir l'entorn de vida. La recerca parteix, per tant, de l'anàlisi del potencial del territori on es pot extreure la matèria primera i de les successives etapes de la producció de materials, estructures, edificis, ciutats i, de manera més àmplia, desenvolupar el territori. Tot el procés s'estudia des del prisma del desenvolupament territorial, i especialment el paper d'homes i dones actors, al voltant d'una o més cultures constructives, i els beneficis potencials que se'n deriven (financers, de bon viure).

Jornades de construcció amb terra

Divendres seran jornades tècniques; dissabte, xerrades (que estaran incloses dins l'entrada general de la Fira), i diumenge constarà de visites d'obres en llocs concrets. Tant per a les jornades tècniques com per a les visites d'obres caldrà inscripció prèvia.

Exposició "Per durar"

Del 29 de març al 29 d'abril de 2023
Sala d'exposicions del COAC, Vic

Acció de:
Sumem Patrimoni + COAC

L'exposició "Per durar", un recull de fotografies del treball de més d'un centenar de dones que, durant les tres primeres setmanes de març del 2018, van participar en les feines de restauració dels arrebossats tradicionals en la concessió Allou-Sana, al poblat de Tangassogo (Tiébélé), situat al sud de Burkina Faso.

Amb l'ajuda d'estrís quotidians com una escombreta, una aixada o diferents tipus de pedres, i utilitzant terres i pigments naturals, aquesta tècnica documentada des del segle XVI és un testimoni excepcional de la cultura Kasséna, de valor universal, reconegut a la Llista Indicativa de Patrimoni de la Unesco.

El treball que duen a terme periòdicament les mans expertes de les dones Kasséna i el seu *savoir faire* tradicional converteixen una necessitat que la modernitat descuida, com és el manteniment de les nostres edificacions, en una mostra d'art col·lectiu, fet en comunitat i solidaritat entre les famílies veïnes.

Aquest projecte de restauració a Burkina Faso ha estat impulsat per l'arquitecte Albert Faus i el ceramista Toni Cumella, sota el comissariat de Carlos Quintáns, amb fotografies d'Anna Mas, i el suport del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, a través dels Ajuts a la Cooperació que atorga anualment la institució.

56è concurs de pintura ràpida del Mercat del Ram

1 d'abril de 2023. Vic

Col·laboració:
Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Vic

Dins el tradicional concurs de dibuix del Mercat del Ram, s'hi ha afegit un ítem en què es valora que l'obra presentada a concurs contingui interès patrimonial.

Debat de la tàpia com a material que ens arrela al lloc

13 d'abril de 2023
Sala d'exposicions del COAC, Vic

Acció de:
Sumem Patrimoni + COAC

Presentació del projecte Sumem Patrimoni a càrrec de Fabiana Palmero, arquitecta i 2a tinent d'alcalde i regidora d'Urbanisme, Mobilitat, Habitatge, Activitats i Projectes Internacionals. Presentació de l'exposició "Per durar" i dels ajuts de cooperació del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, a càrrec de Miquel Sitjà, arquitecte.

Debat de la tàpia, el mapa de recursos, el manteniment i l'arrelament al lloc, a càrrec de Terram i Gabi Barbeta.

Com es mesura l'estima del patrimoni? Com es mesura l'arrelament a un poble? Com es traspassa l'estima del patrimoni? Com es manté?

Moltes vegades ens mirem el patrimoni com un bé cultural des de l'exterior. Però ens hem preguntat mai com podem formar part d'aquest patrimoni i com deixar de ser observadors? Viatgem per admirar però a casa nostra com actuem?

LA RUTA

El patrimoni anònim com a reflex d'un paisatge

Diumenges 5, 12, 19 i 26 de març de 2023
a 2/4 de 12 del migdia

Autor/a: Anna Rovira i Vergés,
arquitecta

Els edificis històrics són un pòsit, una suma de capes històriques. Són el testimoni físic de la història d'un poble. Una història individual de cada casa i al mateix temps una història col·lectiva.

Per tant, són l'empremta, la identitat, l'essència de cada lloc i cada territori. La visita és una proposta de fer un viatge pels espais que hem vist sempre però amb uns ulls diferents.

- 1 Quina és la mirada?**
Plaça del Pes
- 2 Per què protegim els edificis?**
Plaça Sant Felip
- 3 Mirar i observar**
Carrer de l'Escola
- 4 Elements de l'ecosistema de la ciutat**
Plaça de la Catedral
- 5 Tresors amagats**
Carrer de l'Albergueria
- 6 La tàpia**
Carrer de les Adoberies
- 7 El verd**
Carrer dels Aluders
- 8 L'afectació de les muralles**
Eixample Morató / Passeig

De totes maneres, a la societat actual i en paral·lel, el consum massiu i accelerat d'imatges ha propiciat una interpretació errònia del paper del context.

Servint-se del lloc com a simple marc d'exposició, la nostra espècie ha construït una visió egoïsta de la realitat física, en la qual l'atractiu capciós del present relega la coherència del passat a un segon pla.

La falsedat ha arribat a contaminar i confondre una societat en la qual, abstrèts i desconnectats de la realitat, se'ns proposa una altra idea de context, introduint la metàfora com a lloc, i no el lloc com a element estructural de la seva concepció.

D'aquesta manera, la desfragmentació només aconsegueix desorientar i desubicar l'observador, fins al punt que no reconeix la seva identitat, el lloc ni el moment en què es troba.

En definitiva i en un món global on devorar imatges es mostra com un

valor absolut, massa vegades la vida es transforma en una suma de sensacions i construccions virtuals, en lloc d'una experiència quotidiana i plena de la qual participem amb tots els sentits.

Fixem-nos com moltes vegades i també en la societat actual la planificació i realització d'un viatge ve referenciada per la suma d'imatges que de forma virtual es coneixen per primera vegada a través d'una pantalla. I fixem-nos també en com habitualment aquestes imatges fan referència a edificis monumentals, aquells que anomenem patrimoni arquitectònic.

És aleshores i durant l'experiència del viatge que de forma més o menys conscient ens adonem que és l'arquitectura tradicional com a mapa de recursos locals la que dona gruix a la ciutat, i, alhora, context i significat a l'arquitectura patrimonial i catalogada.

Arquitectura local que està fonamentada per la lògica interacció amb el medi i per la utilització de pocs materials però de llarg recorregut. D'aquesta manera, les obertures de les façanes responen habitualment i de forma coherent a l'orientació solar i a l'ús de l'espai interior, amb petites finestres a la façana nord que permeten la ventilació sense pèrdua de temperatura interior, mentre que en el ventall de façana que va de sud-est a sud-oest s'ofereix una major permeabilitat amb un percentatge més elevat d'obertures.

Però també, una arquitectura que de forma tradicional utilitza pocs materials però de llarg recorregut. Per posar-ne un exemple, materials com la ceràmica, que en qualsevol dels seus estats, sigui manual, extrusionada o esmaltada, està pensada per complir unes funcions directament associades a les seves característiques. En aquest sentit, apreciem

la seva porositat per aïllar tèrmicament o per regular el grau d'humitat en estacions càlides, però també la podem trobar perforada per deixar passar la llum o l'aire matisant-ne en diferents graus la intensitat, esmaltada per revestir i impermeabilitzar l'exterior, acolorida per tenyir les atmosferes dels espais i molt habitualment reciclada i reaprofitada per a altres usos com a excendent.

Una arquitectura tradicional, que com a mapa de recursos locals en fa de la bona gestió de l'excendent material la possibilitat, i que se'ns mostra com una infraestructura del passat que, un cop compresa la seva essència i convenientment interpretada, mostra condicions suficients per funcionar com a suport de múltiples i variades necessitats futures.

Arquitectura tradicional com a patrimoni a recuperar en els nostres hàbits quotidians i que no podem deixar perdre.

SP25 Arquitectura / David Oliva + Elisenda Planas

Arquitectura en terra: recuperació d'un patrimoni invisible

Judit Ramírez-Casas i Antònia Navarro,
geòlogues

En els darrers vint anys, Vic ha experimentat un creixement urbanístic important, per un augment demogràfic rellevant. Aquest fet ha comportat una obertura perimetral de la ciutat, que ha emmarcat i s'ha connectat amb el seu centre històric. Aquest desenvolupament urbanístic, plantejat en el Pla d'Ordenació Urbanística Municipal (POUM, 2019¹), té com a objectiu fonamental fer-se de forma sostenible, preservant els recursos naturals i del paisatge.

Un desenvolupament urbanístic sostenible es defineix com la utilització racional del territori i el medi ambient i comporta conjuminar les necessitats de creixement amb la preservació dels recursos naturals i dels valors paisatgístics, arqueològics, històrics i culturals, a fi de garantir la qualitat de vida de les generacions presents i futures, respectant les del passat i creant entorns urbans saludables i, en aquest cas, posant en el centre d'atenció la ciutadania de Vic.

I sobre els edificis ja construïts, com hem d'actuar? Quan ens plantejem aquesta pregunta, el primer en què pensem és en edificis patrimonials, inscrits en el catàleg de béns protegits, ja que considerem que són edificis singulars, amb una història i uns valors que cal preservar. Però ens oblidem que tenim un parc edificat, construït amb tècniques tradicionals, amb materials de proximitat i integrats en el territori, com és el cas de les construccions fetes amb terra, més concretament les fetes amb la

tècnica de la tàpia.

Tenim tendència a pensar que la construcció amb terra és una construcció pròpia de territoris amb pocs recursos econòmics o fins i tot està relacionada amb construccions del que coneixem com el Tercer Món. El fet és que hem perdut el "saber fer" d'aquestes tècniques constructives i sobretot la percepció de les prestacions dels elements constructius fets amb aquest material; la terra. A més, i amb la idea que els nous materials són sempre millors, hem anat col·locant damunt d'aquests elements capes sobre capes de materials moderns, que ara sabem que els són incompatibles.

A més de tot això, la seva desconexença fa que se'l consideri un material que no ha de suportar bé les tècniques de rehabilitació actuals, les realitzades amb materials innovadors i d'alta tecnologia, com podria ser, per exemple, el cas dels morters preparats amb base ciment o fins i tot amb base calç per fer els revestiments.

Avui dia ja hi ha hagut un canvi de paradigma, d'un temps ençà comença a haver-hi consciència d'aquest patrimoni construït i cal treure profit dels beneficis que ens aporta una construcció feta amb terra, si està ben tractada i conservada i quan calgui, ben restaurada:

- ✱ La terra és un material local, de cycle tancat. És a dir, que si no es barreja amb altres conglomerants, quan l'edifici arriba al final de la seva vida útil pot tornar a ser incorporat al terreny d'on ha sortit, o es pot tornar a utilitzar de nou per fer una nova edificació.

- ✱ La terra, com a material de construcció, és reguladora de la humitat: absorbeix aigua quan a l'interior de l'edifici hi ha un excés d'humitat, i cedeix humitat quan a l'interior aquesta és relativament baixa. Aquest mecanisme permet que no es generin condensacions per humitat en l'interior.

- ✱ La terra absorbeix calor, però el cedeix molt lentament, el que el fa un material amb molts beneficis tèrmics.

Aquests tres punts els podem comprovar a la mateixa natura. No estem presentant un decàleg de prestacions

Un desenvolupament urbanístic sostenible es defineix com la utilització racional del territori i el medi ambient i comporta conjuminar les necessitats de creixement amb la preservació dels recursos naturals i dels valors paisatgístics, arqueològics, històrics i culturals, a fi de garantir la qualitat de vida de les generacions presents i futures, respectant les del passat

meravelloses sense demostrar; i aquí a Vic coneixem molt bé el comportament d'aquestes terres, ja que hem vist com es comporten davant d'una climatologia prou adversa com la que tenim, amb hiverns amb boira i fred, i estius amb calor i poca humitat relativa.

Ara bé, si actualment estem en una època en què ens agrada deixar els edificis *despullats*, i deixar vistos els carreus o les pedres de paredar de les maçoneries que en origen estaven revestides, en el cas de les parets de tàpia, la terra demana que sigui tractada amb molta més cura, davant del seu principal agent d'alteració: l'aigua líquida. Així doncs, és molt important que aquests edificis tinguin unes bones "botes d'aigua", que el protegeixin per impedir la pujada capil·lar, però que alhora permeti la sortida del vapor d'aigua. Finalment, a més, haurà de tenir un bon barret i un bon impermeable, perquè l'aigua de pluja no desgasti superficialment la terra lliscant per les façanes.

A hores d'ara, saben com gestionar la mobilitat de l'aigua per capil·laritat i la de les filtracions. Però no està tan clar que els revestiments que utilitzem siguin prou compatibles amb aquest material. Els morters i pintures que sovint fem servir normalment estan concebuts amb components en base ciment (morters o formigons) o ceràmic (maons), que treballen de manera diferent a la terra.

Quan apliquem aquests revestiments, habitualment poc porosos i rígids, l'ofeguem i no deixem que treballi segons les seves característiques, i per això acaba alterant-se

més ràpidament del que li caldria si s'hagués intervingut amb els materials adients, com els revestiments fets igualment de terra.

Cal, per tant, tornar a escoltar la terra, reaprendre a tractar-la, per tal que aquesta torni a complir amb les seves prestacions, i per això cal disposar de tècnics especialistes per treballar aquest material. En el nostre territori queden pocs professionals que coneixin i facin servir les tècniques de construcció amb terra.

Però des de l'Ajuntament, conscients d'aquest valuós i ferm patrimoni, potser fins ara invisible, però que en reconeixem el color observant els voltants de Vic, tenyits d'un característic gris-marronós, ha endegat el projecte Sumem Patrimoni, per donar visibilitat a aquests edificis, amagats per les patines de la modernitat desmesurada i tornar a integrar-los amb ple dret a la ciutat, tot escoltant i comprenent el seu passat, i que les futures generacions puguin recuperar i puguin gaudir dels avantatges que ens ofereixen aquestes construccions.

Una arquitectura tradicional, que com a mapa de recursos locals en fa de la bona gestió de l'excedent material la possibilitat, i que se'ns mostra com una infraestructura del passat que, un cop compresa la seva essència i convenientment interpretada, mostra condicions suficients per funcionar com a suport de múltiples i variades necessitats futures.

Arquitectura tradicional com a patrimoni a recuperar en els nostres hàbits quotidians i que no podem deixar perdre.

1_ Pla d'Ordenació Urbanística Municipal de Vic, 3 de juliol de 2019

Il·lustració realitzada per Mireia Noguera Garcia

Les capes històriques de l'arquitectura anònima

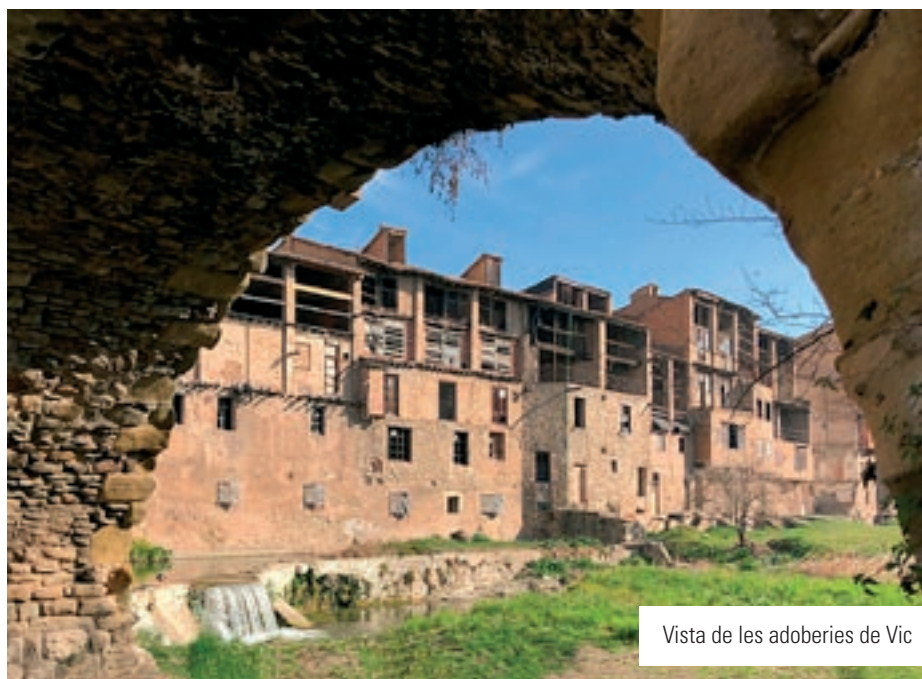
El patrimoni arqueològic i el patrimoni anònim: més enllà de les mateixes restes

Montserrat de Rocafiguera i Imma Ollich, arqueòlogues

Afortunadament, sembla que hem deixat enrere –tot i que no es pot abai-xat la guàrdia– aquells temps on calia explicar que protegir els monuments és obligació dels poders públics, i que una societat que protegeix els seus béns patrimonials és una societat desenvolupada. Cada vegada més veiem com els grans monuments de les ciutats es restauren i s'embelleixen, i so-vint passen a enriquir els actius de la població en forma d'atraccions turís-tiques, de les quals la majoria dels ciu-tadans són admiradors i consumidors. Així, avui dia, ningú no qüestiona que tenir el Temple Romà, la catedral o el Museu Episcopal són un orgull i un actiu per a Vic, o que el l'esplèndid romànic de la comarca enriqueix el nostre paisatge i ens en fa sentir or-gullosos i propers.

Ara bé, sovint oblidem quin és el motiu i el sentit de la protecció del patrimoni. És evident que cal preser-

Vista de les adoberies de Vic

var aquells monuments singulars, que s'expliquen per si sols, però és només la resta noble, que té entitat per ella mateixa, la que cal protegir?

En les nostres llengües romàniques, la paraula *patrimoni* s'acosta perillou-sament al sentit de 'possessió' o 'pro-pietat', i per això a vegades es tendeix a *materialitzar* el que són els béns pa-trimoniais. En anglès, en canvi, es fa servir la paraula *heritage*, és a dir *he-retat*, allò que com a societat ens ha pervingut dels nostres avantpassats, que és el nostre llegat, i que hem de conservar per al futur. Així doncs, no és només el bé material que cal pro-

Protegir el nostre patrimoni no és viure ancorats en el passat, sinó construir un present de qualitat

tegir, sinó tots aquells elements que ens permeten saber d'on venim, que és la millor manera de saber cap on anem.

En aquest sentit més ampli, doncs, ens adonem que a Vic no tan sols som hereus d'un temple, sinó de tot el pas-sat romà d'aquesta Auso que encara coneixem tan poc, i que estava pre-sidida, en el fòrum, per un temple. I per comprendre tot aquest origen, els petits fragments de mur que aparei-xen en diferents punts de la ciutat, l'estratigrafia que es pot recuperar, la seva relació amb altres troballes són tan importants com el mateix temple. Un exemple recent és la magnífica instal·lació del Vic Punt Zero¹ que ex-plica els orígens de la nostra ciutat. Si observem l'entitat de les restes que es conserven, hi reconeixem *tan sols* uns murs desmpebrats, unes sitges, un pou i les restes d'uns paviments trencats. Per si sols, tenen un valor re-latiu; ara bé, la història que expliquen aquestes restes, malmeses pel pas del temps, és impressionant i ens fa com-prendre l'essència de la ciutat, aquell fil conductor que enllaça totes les eta-pes, des de l'antiga Auso romana fins a l'actualitat. Així doncs, la seva preser-vació i museïtzació ha estat de totes un encert, com ho mostren les visites que s'acosten cap a aquest equipa-ment des de l'oficina de turisme.

Perquè no només els temps romans sinó també el passat medieval es re-construeix a partir de les evidències que ens han pervingut. Per exemple, del pas dels jueus a la ciutat en queda, a banda de les referències documen-tals, un sol vestigi arqueològic, una pedra amb el forat de la mezuzà, que es posava a la llinda de les cases dels

jueus, i que contenia unes cites de la Torà². En canvi, en els carrers tortuosos que baixen des del temple cap a migdia, encara es respiren aquells aires de la ciutat medieval que els va veure néixer. Alguns d'ells, com el carrer dels Argenters, o dels Corretgers, porten els noms dels antics gremis; d'altres, com el carrer de la Riera, del Pont i dels Arcs, de les Basses i la Ramada, recorden l'activitat ramadera entrant i sortint de la ciutat. I el Mercadal, ben documentat des del segle IX, hereu d'aquells mercats de la Quintana i del Bisbat, que se celebraven ja en dimarts i dissabte, ens explica, entre parades modernes, la tradició comercial que dona origen a Vic. Preservar-ne els elements originals, com els fragments de paviments, pous i sitges, juntament amb els finestrals gòtics que es troben escampats pel centre històric, ajuda a mantenir aquest diàleg entre les comoditats d'avui dia i el solatge antic.

I, ja a l'edat moderna, fora del clos de les muralles, encara es reconeixen prou bé els barris menestrals amb les seves cases senzilles, d'un sol traç, a vegades amb patis al darrere, on els obradors i les botigues s'obrien a la planta baixa, sota l'habitatge. Revivim aquest ambient cada vegada que passem pel carrer Nou, o pel carrer de Sant Pere.

Encara molt més difícils de preservar que els monuments nobles, protegir els ambients és una de les tasques amb què s'enfronten els urbanistes d'ara i del futur. I la manera de mantenir-los, amb tot el seu encant, passa per protegir, també, el patrimoni anònim, aquella casa, aquella resta no singular, que, en ser substituïda, trenca

la màgia que ens arrela amb el passat i que ens fa singulars. A Barcelona, barris com Gràcia³ o Sant Andreu del Palomar⁴ estan posant en valor les cases petites que recorden la seva essència com a pobles, abans del gran esclat urbanístic que les va engolir.

Protegir el nostre patrimoni no és viure ancorats en el passat, sinó construir un present de qualitat. Invertir en la seva preservació no és una despesa inútil ni un malbaratament, és una aposta decidida per la qualitat de vida dels ciutadans d'avui dia i dels de demà. Perquè el patrimoni, entès com a heretatge, és aquella baula que reforça, o crea, el sentiment de pertinença, i això ens fa una societat més cohesionada, més pacífica i més optimista, amb més recursos col·lectius per afrontar els reptes del futur.

1. "Vic Punt Zero. L'origen d'una història" (<https://www.vicpuntzero.cat>). Oficina de turisme.

2. Ollich, Imma; Llop, Irene (2016). "Espais públics i espais privats del call jueu de Vic: evidències documentals i arqueològiques", a *Ausa*, XXVII, pàg. 481-506. (<https://raco.cat/index.php/Ausa/article/view/315798>).

3. Farré, Natàlia (2020). "Gràcia protegeix la seva identitat a través del patrimoni", a *El Periódico* (<https://www.elperiodico.cat/ca/barcelona/20200213/gracia-protegeix-la-seva-identitat-a-traves-del-patrimoni-7845954>).

4. Garcia Matou, D. (2017). "El Casc Antic de Sant Andreu queda definitivament blindat", *L'express de Sant Andreu*, 28 de maig de 2017 (<http://www.expresdesantandreu.cat/noticies/2017/05/28/casc-antic-sant-andreu/>).

ACCIONS

El so dels carrers

Divendres 2 i dissabte 3 de juny de 2023. Carrer de Gurb

Col·laboració:
Suport del Departament de Cultura
de l'Ajuntament de Vic

S'ha creat, dins d'El So de les Cases, el projecte del so dels carrers. Un projecte que pretenia que la música ajudés a entendre per què l'arquitectura tradicional és

important a preservar-la.

El projecte s'ha fet a través del compositor Jordi Domènec, que alhora va fer de mestre de cerimònies de l'activitat. En aquesta primera edició es va triar, com a prova pilot del projecte, el carrer de Gurb.

Començant a la muralla del morbo, es va fer una introducció sobre com observar i aixecar la mirada de l'arquitectura anònima. Després es van fer sis parades al llarg del carrer de Gurb en què dues parelles de músiques (una parella de vent i una parella de violins) tocaven les melodies compostes per Domènec.

Va tenir una durada de tres quarts d'hora en què es va poder gaudir del binomi música i arquitectura, i que l'èxit d'assistència i *feedback* posterior fan que sigui un projecte que pot tenir un recorregut anual en cada So de les Cases.

LA RUTA

Recorregut pel patrimoni arqueològic de Vic

Recorregut per aquells espais que conserven encara l'essència i l'encant de temps passats, i que fan que la ciutat de Vic sigui única i irreplicable.

Diumenges del mes de maig de 2023.
Quatre rutes

Autora: Montserrat Rocafiguera,
arqueòloga

ACTIVITATS PROGRAMADES PER AL 2024

PRIMER TRIMESTRE

Els materials locals en l'arquitectura anònima

* Exposició de l'Urban Sketch

Lloc: Casa Masferrer

Data: febrer - març

* Ruta. Aigua i ciutat: el cas de Vic, a càrrec de l'historiador Francesc Roma.

Punt de trobada: parc de les Clotes (davant L'Atlàntida)

Data: 18 de febrer

SEGON TRIMESTRE

Els relats amagats del patrimoni

* Concurs de relats curts. Sant Jordi 2024.

Data màxima de presentació dels treballs: 29 de febrer

* Ruta. Elements d'ahir, necessitats de sempre, a càrrec del guia turístic Xavier Cervera (Visites Forum Vicus).

Data: tots els diumenges del mes d'abril

* Inauguració de l'exposició Tota la pedra fa paret. La pedra seca a Catalunya. Taller demostratiu, a càrrec de Roger Solé.

Lloc: CATEB

Data: 18 de maig

* Formació en mestratge en construcció tradicional: terra i ceràmica.

Acció conjunta amb GRETA.

Data: abril - maig

* So dels carrers

Lloc: carrer Nou

Data: 31 de maig i 1 de juny

TERCER TRIMESTRE

L'hort com un espai de la casa tradicional

* Ruta per la ciutat antiga, a càrrec de l'enginyera agrònoma Roser Vives.

* Trobada d'Urban Sketch en els horts i jardins de la ciutat.

QUART TRIMESTRE

Descobrim més enllà de les façanes

Us convidem que vingueu a gaudir de més rutes i activitats que ens faran descobrir revestiments antics perduts.

Il·lustració realitzada per Mireia Noguera Garcia

La casa tradicional dins la ciutat

La casa de cos (un tipus d'habitatge...)

Antoni Paricio, *arquitecte*

Josep Puig i Cadafalch, quan ens parla de la casa catalana¹, ens diu que és² “(...) “la que retrata millor la vida real”, és l’obra arquitectònica que reflecteix més bé el modo de ser del poble (...)” i, per tant, el seu estudi i investigació ens aporten els indicadors de cada moment social, malgrat que és l’obra menys documentada.

Continua tot dient “(...) A Catalunya, l’arquitectura de la casa és un art permanent, és l’art arquitectònic més nostre (...)”. Doncs bé, l’estudi i l’anàlisi del parc edificat heretat constitueix una de les fons d’informació més preuades per estudiar les diverses evolucions del nostre país.

Per acabar amb les aportacions de Josep Puig i Cadafalch, i en el mateix treball, cita diversos privilegis i dedu-

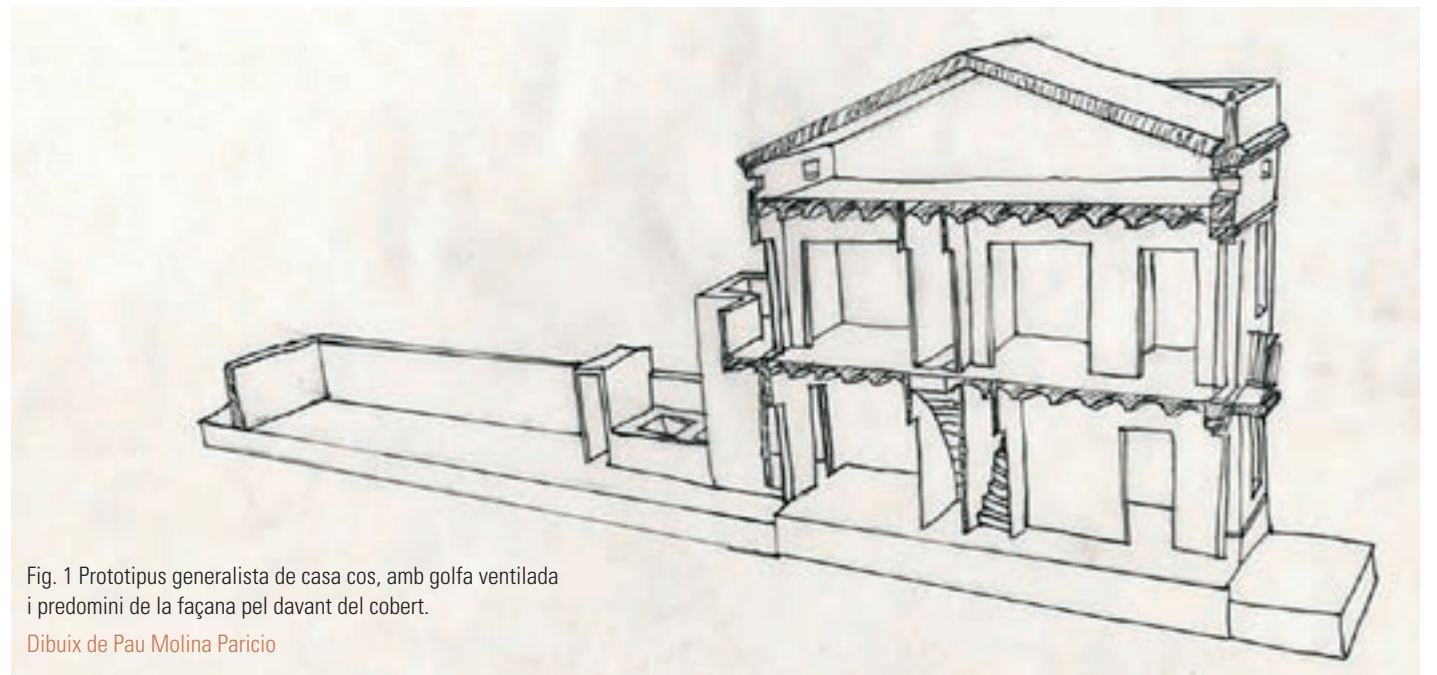

Fig. 1 Prototipus generalista de casa cos, amb golfa ventilada i predomini de la façana pel davant del cobert.

Dibuix de Pau Molina Paricio

eix que “(...) La distribució és constantment derivada del cos o solar de vint-i-cinc pams d’ample y concebuda amb una senzillesa romana de cossos paral·lels d’igual ample; la casa es compon d’un, dos o tres cossos y dintre les seves parets, s’instal·len la sala i les cambres de dormir, de la vida senzilla primitiva romànica (...)”.

La primera conclusió que en podem treure és que la casa o cases es modulen a partir d’un, dos o tres cossos paral·lels, és a dir, el que en l’argot contemporani en diríem “entre mitgeres”. En aquest cas, el mòdul es de 25 pams, i constitueix una unitat per definir l’amplada de les cases.

La segona conclusió, la podem

El cos com a mòdul constitueix una unitat d’habitatge que en terminologia contemporània el podríem qualificar de “mínim” i el seu conjunt, com una àrea urbana

deduir del raonament del perquè aquest mòdul bàsic és important per definir una casa. La contesta només pot ser tècnica, és a dir, dues parets paral·leles i un sostre que s’hi recolza al damunt. Es tracta d’un esquema estructural bàsic i senzill, i, per què

no dir-ho, popular. Si aquesta disposició es repeteix diverses vegades, podríem dir que tenim una renglera de cases de cos que és l’habitual.

La casa de cos com a habitatge “mínim”, és a dir, com a contenidor de les estances bàsiques per viure. Efectivament, des de l’inici així ho hem d’entendre. És des d’aquest punt de vista que podem deduir les diverses organitzacions que relacionen els espais interiors. Les bàsiques són:

a) La planta baixa com a magatzem, estable, etc., i la planta superior, la cuina menjador i les habitacions. L’accés a aquesta planta es realitza per una escala lateral.

b) L’esquema bàsic, però, respon a una organització senzilla (fig. 1).

1 Josep Puig i Cadafalch. La casa catalana. 2n Congrés d’Història de la Corona d’Aragó.

2 Traducció del català antic al contemporani.

Al mig de la casa es disposa l'escala d'accés a la planta superior, i tota la resta queda condicionada per aquesta disposició. Per tant, a l'entrada de la planta baixa l'ús és per a magatzem, útils de conreu, premsa, cub, botes, etc. (a la marina, útils de pesca); al darrere, el menjador i la cuina; i a l'eixida, el safareig i la comuna. A la planta superior es disposen les habitacions, de les quals la principal pot estar complementada amb una al·cova. La coberta predomina la disposició a dues aigües. Als pobles interiors, amb dos vessants de teula amb ràfecs i a la marina, indistintament teulada o bé terrat, amb predomini de la façana pel davant de la coberta.

La casa de cos construïda amb materials de proximitat, i aquest fet es pot considerar com un valor afegit, ja que, tradicionalment, els materials de construcció d'aquestes cases s'obté del lloc on es construeixen.

Les parets solen ser de tàpia, carreus o obra de fàbrica. Tant d'un tipus com d'un altre, el material bàsic és l'argila amb les següents variants:

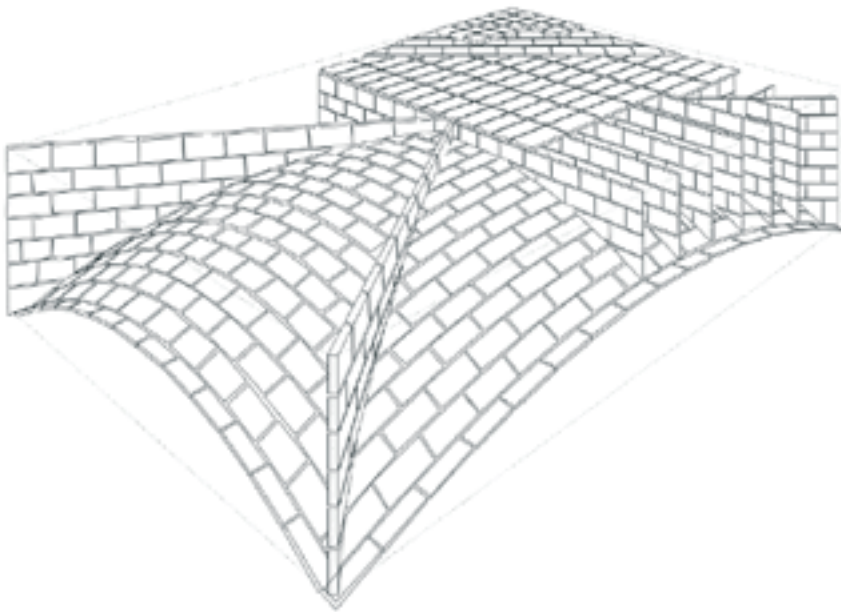
a) Parets de tàpia, és a dir, de fang compactat dins d'uns motlles de fusta. En funció de cada comarca, aquest fang pot estar barrejat amb carreus (per exemple, a les Terres de l'Ebre).

b) Parets de carreus collats amb fang, és a dir, el fang com a aglomerant, encara que depenent de la comarca també es poden collar amb morter de calç.

c) Parets de maons collats amb morter de calç. Es tracta de l'última evolució del sistema de fer parets. En algunes comarques, la majoria dels seus pobles solien tenir una bòvila.

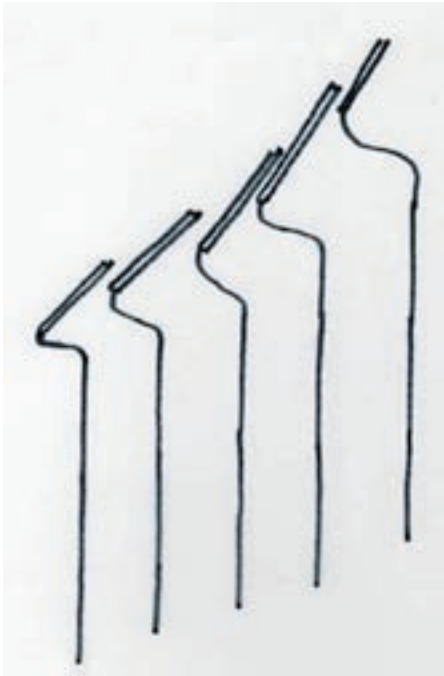
Pel que fa als sostres, poden variar en funció dels costums de cada lloc. Per exemple, a les comarques del Maresme i els dos Vallès són molt habituals els sostres de volta de mocador¹ (fig. 2), materialitzats amb rajoles collades amb morter de calç.

Una altra variant de sostres són els que estan executats amb bigam i empostissat de fusta. La seva evolució va consistir a substituir l'empostissat per revoltos de maó collats

amb guix i/o morter de calç. L'última fase del procés evolutiu va consistir a substituir la fusta pel perfil laminat a partir de l'últim quart del segle XIX.

En definitiva, les dues parets i el sostre formen el conjunt bàsic del sistema de materialitzar les cases. És a partir d'aquí que podem afegir més nivells amb la lògica del mateix sistema.

La casa de cos condicionada pel lloc i per l'ús, efectivament, el prototipus mostrat a la perspectiva anterior ens mostra una versió generalista que evidentment és adaptable a cada àrea geogràfica segons les seves necessitats. Les diferents evolucions analitzades les podem resumir en els següents grups bàsics:

a) Des de l'òptica externa podem

observar l'adaptabilitat al lloc i als condicionants climàtics. Aquests són: coberta inclinada amb ràfecs a les comarques interiors, mentre que a la marina moltes vegades s'opta per terrats a la façana principal. Pel que fa a les obertures de façana, i a mesura que s'evoluciona, les finestres passen a ser substituïdes per balcons.

b) Des de l'òptica de l'ús interior, es produeixen les següents evolucions.

b.1 La dualitat cuina-menjador es desfà i es materialitza un nou volum a l'exterior de la façana del darrere, és a dir, a l'eixida. Aquest volum és la nova cuina.

b.2 Es materialitza una sala de bany a l'eixida, després de la cuina, o bé a sota les voltes de l'escala.

b.3 El primer espai d'entrada a la planta baixa es reconverteix en taller, magatzem, botigueta, etc., per tant, compaginant una activitat econòmica amb l'habitatge.

b.4 Com a evolució més potent, es remunten una, dues o tres plantes, amb un nou accés des de l'exterior. És el que al Maresme es coneix com a "casa d'escaleta". S'ha passat de casa unifamiliar a plurifamiliar segons terminologia antiga.

En definitiva, la casa de cos es mostra adaptable a totes aquestes evolucions.

La casa de cos com a harmonitzador del conjunt de l'espai urbà, ja que no es tracta de singularitats, sinó d'homogeneïtats. Un carrer o un barri materialitzat a partir de cossos es valora pel seu conjunt, pel seu ritme i/o seqüència, tal com ho demostra el fragment del carrer de Sant Francesc de Vic (fig. 3), on la lògica del desguàs, a base de ràfec, canalera i baixant (fig. 4), actua com un element rítmic seqüencial.

En definitiva, el cos com a mòdul constitueix una unitat d'habitatge que en terminologia contemporània el podríem qualificar de "mínim" i el seu conjunt, com una àrea urbana.

3 Antoni Paricio Casademunt. *La casa de cos al Maresme*. ISBN: 978-84-943695-4-4 (2017).

ACCIONS

Xerrada sobre la importància del parcel·lari i visita guiada per una casa cos

28 de setembre de 2023
Carrer de Gurb

A càrrec d'Antoni Paricio

Conferència i visita d'una casa cos, on es va visitar una casa tradicional rehabilitada per l'arquitecte Ferran Blancafort, on es mantenia la majoria dels seus elements originals i l'essència.

Després de la visita, es va fer la conferència a càrrec d'Antoni Paricio, expert en rehabilitació i gran coneixedor de les cases cos, en la qual ens va explicar la importància de la casa tradicional o casa cos dins les ciutats.

LA RUTA

Ruta de les fornícules

Juliol de 2023. Dues rutes

Autor: Xavier Cervera

Les fornícules són elements historico-artístics que donen fisonomia i personalitat pròpia a la ciutat antiga. En podem comptar més de 70 de diferents estils i èpoques.

La ruta que es proposa portarà a descobrir una selecció d'algunes d'aquestes fornícules, per la seva significació o peculiaritat.

1	Majòlica dels Sants Màrtirs Plaça Major
2	Fornícula de Sant Llucià i Sant Marcià Plaça del Pes
3	Fornícula de Sant Vicenç Ferrer Plaça Major
4	Fornícula del Sagrat Cor Plaça Major
5	Verge de la Bona Sort Carrer de la Riera
6	Fornícula Sant Miquel dels Sants Carrer de Sant Miquel dels Sants
7	Capelleta de Sant Antoni de Pàdua Carrer de la Ramada
8	Capelleta barroca Carrer Sant Marià Claret
9	Fornícula - finestra Plaça de la Catedral
10	Fornícula de la Immaculada Plaça de Malla
11	Església de la Pietat Plaça de la Pietat
12	Majòlica de Sant Miquel dels Sants Plaça del Canonge Collell
13	Capella de Sant Vicenç Carrer de Sant Vicenç
14	Capella dedicada a la Mare de Déu de Fàtima Carrer dels Argenters

Il·lustració realitzada per Mireia Noguera Garcia

La riquesa de la façana anònima

La façana de l'arquitectura tradicional

Pere Rovira i Pons,
conservador-restaurador

La façana és la cara exterior de la paret d'un edifici, que pot tenir una intencionalitat formal o simbòlica més acusada que altres parts de l'edifici, sobretot a la porta principal, i que manifesta l'esperit d'una cultura arquitectònica depenent de l'època i l'arquitecte.

Antigament, la façana tradicional es construïa amb murs massissos que, gràcies al seu gruix, suportaven càrregues importants i garantien l'estanqueïtat i l'aïllament tèrmic: com més espessor, més inèrcia tèrmica, és a dir, major capacitat dels murs per acumular l'energia tèrmica, alliberant-la progressivament. Les transformacions constructives que van tenir lloc durant el segle XIX, que buscaven economia i lleugeresa, van suposar la reducció de gruixos dels elements de façana, alhora que els edificis augmentaven alçada i volum. Amb la difusió de les estructures porticades (formades per pilars i jàsseres) la façana va perdre la seva funció

estructural i els gruixos encara es van poder reduir més¹. Amb el Moviment Modern, les façanes multicapa ja van permetre fer qualsevol tipus d'ornamentació.

La façana de l'arquitectura tradicional pot tenir moltes característiques diferents, però bàsicament està composta per un parament nu i simple, arrebossat i lliscat, de línies simples que marquen el volum. Però també presenten un abillament, uns adorns o uns elements d'ornamentació, caracteritzats moltes vegades per la portalada. Aquesta façana més decorativa presenta elements escultòrics i elements pictòrics, incloent els gravats i altres elements decoratius adossats, especialment en edificis nobiliaris i de caràcter religiós. En edificis sumptuosos és difícil de veure façanes simples sense decoració, com passa en qualsevol edifici civil

La conservació del patrimoni comprèn la conservació preventiva, la conservació curativa i la restauració. Totes aquestes mesures i accions hauran de respectar el significat i les propietats físiques del bé cultural en qüestió

menor, però sempre estan arrebossades. Poques vegades es dissenyarà un edifici amb uns paraments amb carreus nus, a pedra vista, ja que és molt important per l'arquitectura mantenir l'estanqueïtat envers el clima exterior, i sobretot la pluja i la humitat, i afavorir encara més aquella inèrcia tèrmica. Només aquelles construccions o monuments que

vulguin ressaltar l'arquitectura i la seva escultura deixaran la pedra vista a l'exterior, sempre amb pedra de qualitat i mantenint les juntes de carreus perfectament regulades, amb molt poc morter entre les unions. No ens hem d'imaginar les façanes d'una arquitectura romànica amb els paraments a pedra vista. Tampoc una de barroca. El pas del temps (i les males restauracions) han deixat la pedra nua de tota protecció. I no només les façanes.

Des de sempre els edificis i les seves façanes foren construïts amb pedra, maons i morter de calç (i també de guix). El gran arquitecte renaixentista Sebastiano Serlio va escriure el 1545 a les *Regles generals de l'arquitectura* sobre les cinc formes de construcció: "Les pedres al forn són la carn de l'edifici, i les pedres vives l'esquelet que el sosté".

Des dels perfectes morters romans, mescles de sorra, calç i putzolana, no es va fer cap progrés important en lligants hidràulics fins a finals del segle XVIII, amb la fabricació del ciment natural ràpid o ciment romà, un terme erroni ja que no és una còpia o derivada del morter d'època romana. El ciment natural ràpid (PNC, del terme anglès Prompt Natural Cement) és un aglutinant hidràulic natural, fou un gran invent provinent d'una única matèria primera i de fàcil fabricació. En moltes construccions del segle XIX es van utilitzar ciments naturals, ja que tenien un enduriment molt ràpid, el morter

¹ Ignacio Paricio, en *La fachada de ladrillo* (Ed. Bisagra, 2000)

era molt resistent, tenia moltes propietats hidràuliques que garantien una durabilitat de les construccions resultants (no la suficient des de la nostra òptica) i permetia obtenir una estètica molt diversa, fet que el va fer molt popular. De fet, va aportar una solució econòmica i duradora per a la decoració de façanes, ja que tenia molta versatilitat, permetia imitar la pedra (i sense el seu cost), es podia utilitzar sobre maons o sobre elements arquitectònics (cornises, etc.), es podia aplicar directament *in situ* i es van establir les bases de la indústria de la prefabricació. Tot i el seu to ocre càlid, aquest morter podia ser pintat o colorat.

No és fins a finals del segle XIX i principis del XX que comença a utilitzar-se un altre ciment en la construcció: el ciment pòrtland, un fet que revolucionà la construcció arreu i que permeté donar demanda a les necessitats derivades del creixement de la població i la industrialització. Però aquest material tan bo per les noves construccions i infraestructures, que és fàcil de treballar i d'assecar, dur i resistent, no és apte per a la restauració dels edificis històrics perquè crea una incompatibilitat física i química amb els materials originals, i que a la llarga es manifesta amb una acceleració de l'envelliment i un agreujament del deteriorament. Les façanes fins al segle XX sempre han estat fetes de morter de calç o guix, i mai s'han de restaurar o revestir de nou amb ciment pòrtland.

Altra part important de l'evolució dels edificis va ser la reputació que va agafar el maó, i que va ser consumada per l'Exposició Universal de 1889. A *Construction Moderne* del 8 de juny de 1889, el senyor Brincourt va escriure: "El ferro, l'argila i la ceràmica són els elements d'una nova i original forma de construcció que és probable que s'utilitzi en totes les interpretacions possibles d'aquest gran art, que ha de reflectir totes les característiques, estrictes i alegres, rics i senzills".

Les façanes principals de la majoria

dels edificis importants tenen una bona decoració, tant pictòrica com escultòrica. Un element escultòric és també un element arquitectònic. L'element arquitectònic és cadascuna de les parts funcionals, estructurals o decoratives d'una obra arquitectònica. Els diferents tipus d'elements arquitectònics conformen els diversos estils arquitectònics. Una columna salomònica és un element arquitectònic de l'arquitectura barroca, mentre que una pila de formigó armat és un element constructiu. L'element escultòric és una obra feta per un escultor en un pla tridimensional exempt o en relleu, tot utilitzant l'espai real. L'escultor actua sobre diferents materials que transforma mitjançant processos de talla i modelatge, que són els mètodes tradicionals, i que són incorporats a les façanes durant la seva construcció com a elements decoratius i en finalitat estètica, ja sigui com a element integrat o com un element adossat.

En l'àmbit pictòric, la gran revolució en el color en l'arquitectura va venir al segle XVIII a partir de les excavacions a Pompeia i Herculà, i d'altres descobriments en edificis clàssics com els temples de l'acròpolis de Selinunt, a Sicília, on es va observar que els edificis estaven pintats en colors vius. Una realitat que avui coneixem molt bé, com que els edificis romànics estaven tots arrebossats en morter i pintats, i no en pedra vista. Aquestes descobertes també van fer canviar la idea monàrquica

que per l'arquitectura el blanc era per l'aristocràcia i el color era vulgar.

Evidentment la decoració pictòrica de la façana marcava aquest estatus, i que es reflecteix per l'ús de tècniques pictòriques resistents i compatibles amb els materials de base de les façanes. Aquesta capa pictòrica, formada per una capa de preparació remolinada sobre la paret i una capa de pintura (més o menys decorada), formen una unió que a part de decorar protegia les pedres, maons o tàpies del parament.

De totes les tècniques pictòriques el fresc era i és la més adequada per ornamentar pictòricament una façana, tant per la seva compatibilitat amb els materials com per la seva resistència a la intempèrie. No hem d'oblidar altres tècniques més fàcils d'aplicar pintant que usen el pigment dissolt amb aglutinants, normalment una emulsió. En tot cas, una de les tècniques pictòriques més reeixides i estables com a ornamentació d'una façana és l'esgrafiata (si no cau en mans d'ignorants com el cas de la casa Coll i Regàs). L'esgrafiata, que té el seu auge a l'època barroca i al modernisme (tot i que és utilitzat des de l'època clàssica), presenta molt bones qualitats i s'integra perfectament a l'arquitectura, com un morter treballat que fa aquesta doble funció de decoració i conservació, aspecte fonamental en les decoracions exteriors.

Les façanes pintades han estat sempre una realitat en tots els edificis

des dels inicis. La decoració exterior en arquitectura ha estat el complement a les formes arquitectòniques i que acaben configurant un conjunt estètic, estigui o no complementat per l'escultura. No hem percebre la ciutat antiga de Roma i el seus monuments exclusivament en color blanc de Carrara, ja que representa el to de l'arqueologia i el pas del temps, i no el to de la realitat objectiva del seu moment. Probablement un salt en el temps ens portaria a escenaris molt forts de color que ens xocarien amb el nostre sentit estètic, habituat al desgast i al monocromatisme dels edificis conservats.

És important recordar que la conservació dels elements històrics, artístics i ornamentals dels edificis i monuments és una disciplina que correspon realitzar-la a professionals amb una formació adequada en conservació i restauració, i en coneixement dels materials que tenen com a base la pedra i el morter de calç.

La conservació representa aquelles mesures o accions que tinguin com a objectiu la salvaguarda del patrimoni cultural tangible, assegurant-ne l'accessibilitat a generacions presents i futures. La conservació del patrimoni comprèn la conservació preventiva, la conservació curativa i la restauració. Totes aquestes mesures i accions hauran de respectar el significat i les propietats físiques del bé cultural en qüestió.²

La conservació del treball escultòric i pictòric és un treball diferent, però paral·lel, del que representa la restauració arquitectònica. Aquesta té un caràcter més estructural en la seva relació en el conjunt de l'edifici, i de reconstrucció en el seu vessant de definició de les línies arquitectòniques. En tots dos casos, el propòsit essencial és garantir la pervivència dels edificis i els seus ornaments, a fi i efecte de salvaguardar els seus valors historicoartístics.

2 XV Conferència Triennial de l'ICOM, CC, Nueva Delhi, 22-26 de setembre de 2008

ACCIONS

'Urban sketch' amb pigments de la comarca

7 d'octubre de 2023

Col·laboració:
Osona Urbansketchers

La trobada es va fer amb la col·laboració d'Osona Urbansketchers, amb la particularitat que els dibuixos havien de reflectir l'arquitectura tradicional i amb la sorpresa que se'ls va oferir la possibilitat de fer-ho amb pigments de la comarca.

Era una manera de transmetre amb el dibuix que sempre s'havia construït amb els materials que hi havia a l'abast, i que els colors utilitzats en la construcció eren el reflex directe del paisatge natural que envolta ciutats i pobles.

El lloc escollit per dibuixar va ser la plaça dels Màrtirs i amb la col·laboració de Colors Còdol, que va preparar colors amb pigments extrets de terres de la comarca, que es van posar a disposició dels participants per poder experimentar el resultat cromàtic de com seria la ciutat si s'utilitzessin els colors propis del nostre entorn.

Ruta literària per Vic

Dissabte 11 de novembre de 2023

Acció de:
Biblioteca Pilarin Bayés

Escotar els narradors del passat amb la veu dels llibreters. Sortida des del Temple Romà fent un recorregut de textos a diferents punts rellevants històrics de la ciutat de Vic. Les lectures són a càrrec de:

Temple Romà (època romana):
Llibreria Anglada
Call jueu, clot dels romans (segles XI-XIII): **Llibreria Kritic**
Biblioteca episcopal (segle XVII): **El Cafè de les Lletres**
Els Dolors (segle XVIII): **Muntanya de Llibres**
Casa Pratdesaba (segle XIX): **Foster & Wallace**
Casa Colomer - Casa Bayés (segle XX, previ Guerra Civil): **Abacus**

LA RUTA

Una mirada a les textures i colors de la ciutat de Vic

Diumenges del mes d'octubre de 2023

Autor: Cristina Thió i Lluch
Llicenciada en BBA especialitat de conservació-restauració, de l'estudi Chroma

Coneguem la història de Vic a través de la interpretació dels revestiments de les façanes.